

INHOUD

Inleiding van de vertalers	7
Het verhaal van mevrouw NN	15
Een zenuwinzinking	21
De vlinder	49
Zaal 6	80
Grote Volodja en kleine Volodja	145
De zwarte monnik	160
Rothschilds viool	198
Anna om de hals	210
De man in het etui	226
Kruisbessen	242
Over de liefde	255
De dame met het hondje	266
De bisschop	287
De bruid	306
Nawoord van Maartje Wortel	329

INLEIDING VAN DE VERTALERS

Anton Pavlovitsj Tsjechov werd in 1860 geboren in de stad Taganrog aan de Zee van Azov. Zijn grootvader was een lijfeigene die in de handel genoeg geld had verdiend om de hele familie vrij te kopen. Antons vader, een patriarchale en wat bekrompen man, dreef een kruidenierswinkeltje waarin de zes kinderen Tsjechov na schooltijd allemaal moesten helpen. Geldgebrek was een voortdurend probleem, wat ten slotte leidde tot het faillissement van vader Pavel Tsjechov, die om aan zijn schuldeisers te ontkomen in 1876 met zijn gezin de wijk nam naar Moskou. Alleen Anton bleef in Taganrog om zijn gymnasiumopleiding af te maken; in ruil voor bijlessen aan het zoontje van de nieuwe bewoners mocht hij in het voormalig ouderlijk huis blijven wonen. In die tijd werd in Taganrog een openbare bibliotheek geopend, en Anton bleek een gretige lezer, die nu en dan zelf de pen ter hand nam voor stukken in de schoolkrant of in een plaatselijk blad. Na zijn eindexamen vertrok ook hij naar Moskou, waar hij bij het in een kelderwoning gehuisveste gezin introk. Zijn vader had een slecht betaald klerkenbaantje, maar dankzij een beurs van de stad Taganrog kon Anton medicijnen gaan studeren. Om het gezin financieel bij te staan begon hij in die tijd humoristische teksten te schrijven. Zijn eerste publicatie, *Brief aan een geleerde buurman*, verscheen in 1880 in de Petersburgse *Libelle*, en van dat moment af zou hij onder vele pseudoniemen regelmatig bijdragen leveren. Een van zijn pseudoniemen werd zeer bekend: A. Tsjechonte. Tussen 1880 en 1884 verschenen er enige honderden stukken van zijn hand, waaronder een feuil-

leton in negen afleveringen in het weekblad *De wekker*. Zijn uitgangspunt hierbij was de lezer te amuseren, en daar slaagde hij zeer goed in. Er speelden altijd ideeën voor grappige verhalen door zijn hoofd, en nu hij in de grote stad woonde, namen de onderwerpen alleen nog maar in aantal toe. Gaandeweg werd het satirische, maatschappijkritische element in zijn verhaaltjes groter. Een aantal van zijn stukken werd niet goedgekeurd door de censuur. Zo was er veel te doen om zijn verhaal 'Een jongeman', waarin nogal onverbloemd sprake was van het kelderen van de roebel en de corruptie van hooggeplaatste ambtenaren.

Tsjechov was graag onder de mensen. In het armoedige appartement waar het gezin Tsjechov woonde, waren altijd veel gasten. Behalve studenten kwamen er ook kunstenaars over de vloer uit de kring van Antons broer Nikolaj, die schilder was. Anton zelf raakte bevriend met een groep toneelspelers en had in die tijd een affaire met een jonge danseres. Hij leidde een druk leven: overdag studeren, 's avonds uitgaan en 's nachts schrijven.

In 1884 behaalde hij zijn artsdiploma en ving aan met zijn werk als dokter. Hij had privépatiënten en werkte in een ziekenhuis, maar in feite kostte zijn medische praktijk altijd meer dan hij opbracht. Hoe meer hij met zijn literaire werk verdiende, hoe meer patiënten hij behandelde zonder er geld voor te vragen. Aan het eind van dat jaar gaf hij voor het eerst bloed op, waarschijnlijk had hij toen al longtuberculose.

Langzaamaan verbeterden de omstandigheden waaronder het gezin Tsjechov leefde: er werd een huis betrokken waar Anton voor het eerst een eigen studeerkamer had. Zijn vader kon zijn baantje als klerk opgeven. Er verscheen een verzameling van zijn werk onder de titel *Bonte verhalen*.

In maart 1886 ontving hij een brief van de in die tijd zeer gevierde schrijver Dmitri Grigorovitsj, die hem complimenteerde met zijn talent, dat hem deed uitsteken boven de andere literatoren, maar die hem tegelijk maande zuinig te zijn op zijn

talent en het niet te verspillen aan haastwerk. ‘Onverwacht, plotseling, als een deus ex machina,’ schreef Tsjechov aan een vriend, ‘ontving ik een brief van Grigorovitsj... Hij is ervan overtuigd dat ik echt talent heb...’ Uit Tsjechovs antwoordbrief aan Grigorovitsj sprak zowel consternatie als vreugde: ‘Uw brief, mijn warm bewonderde brenger van goede tijdingen, heeft me getroffen als een donderslag... Het is alsof ik vergiftigd ben van vreugde... In de vijf jaar dat ik met de pers te maken heb gehad, heb ik me bij de publieke opinie over mijn werk neergelegd... Tot nu toe heb ik mijn literaire werk frivool, nonchalant en zonder bedachtzaamheid gedaan... En nu, geheel onverwacht, komt uw brief...’

Grigorovitsj bracht het werk van Tsjechov onder de aandacht van uitgever Soevorin, eigenaar van het conservatieve dagblad *De nieuwe tijd*, die Tsjechov eveneens aanmaande zijn talent niet aan gemakkelijke krantenstukjes te verspillen. Hij bood Tsjechov de mogelijkheid tot publiceren en in 1886 verscheen zijn eerste verhaal in *De nieuwe tijd*, nu ondertekend met Anton Tsjechov in plaats van het gebruikelijke A. Tsjechonte.

In 1887 reisde Tsjechov naar zijn geboortestad, en hij keerde terug door de steppe van Zuidwest-Rusland. Deze reis had een belangrijke uitwerking op zijn schrijverscarrière, want hij vormde de aanleiding tot zijn eerste bijdrage aan een serieus tijdschrift. In *De noordelijke bode* verscheen zijn lange verhaal ‘De steppe’. Tsjechovs manier van schrijven evolueerde ingrijpend. De in hoog tempo en nonchalant geschreven verhaaltjes maakten plaats voor een zorgvuldiger en serieuzer genre. De verhalen die hij van nu af aan schreef waren aanmerkelijk langer en breder van opzet. Onverdeeld grappig waren ze zelden of nooit meer, de situaties werden ingewikkelder en tragischer. De meeste verhalen droegen nu die typerende, droefgeestige, melancholieke Tsjechov-stemming. Er kwam een tweede verzamelbundel uit, getiteld: *In de schemering*, waarvoor hij de Poesjkin-prijs van de Russische Academie ontving.

Na de aanvankelijke euforie over de erkenning van zijn schrijverschap begon Tsjechov aan zijn eigen kunnen te twijfelen. Hij maakte een periode van diepe depressie door. In een brief uit 1889 aan de hoofdredacteur van *De noordelijke bode* bekende hij: 'Ik ben een lafaard en nerveus; ik ben bang me te overhaasten en in het algemeen bang om te publiceren. Ik heb steeds het idee dat ik vervelend word en waardeloze rommel lever. Net als Jazinski, Mamin, Bazjin en anderen zal ik straks ook iemand zijn van wie veel werd verwacht. Dit is een gegronde angst, ik heb honderdtachtig pond verhalen gepubliceerd, maar ik weet nog steeds niet waar mijn kracht en waar mijn zwakte ligt.' En in datzelfde jaar schreef hij aan Soevorin: 'Ik moet studeren, alles van voren af aan leren, want als schrijver ben ik een volslagen onbenul.'

Er volgden jaren waarin Tsjechov zoekende was. Hij verdiepte zich in filosofische vraagstukken en raakte onder meer gefascineerd door de persoon en de leer van Tolstoj. Lev Tolstoj maakte in een bepaalde fase van zijn leven een diepe crisis door en kwam tot de conclusie dat het ware leven bestond in 'afstand doen van alle genietingen des levens, hard werken, deemoedig, duldzaam en barmhartig zijn', waarnaar hij zijn leven streng was gaan inrichten. Tsjechov werd in het bijzonder geboeid door Tolstojs doctrine over de noodzaak van geweldloosheid.

De onvrede met zijn eigen leven en met zijn literaire werk was in die tijd groot. In december 1889 maakte hij de volgende aantekening: 'Sketches en feuilletons, malle stukjes, vaudevilles, vervelende verhalen, een heleboel fouten en nonsens, kilo's manuscriptpapier, een prijs van de academie, een biografie van Potjomkin – en tussen dat alles is geen enkele regel die ik van enige literaire waarde acht. Een heleboel opgelegd werk, maar geen enkel moment van serieuze inspanning. Ik verlang ernaar me ergens vijf jaar achter te verschuilen en me bezig te houden met hard en serieus werk.'

Hij besloot een reis naar het eiland Sachalin te maken waar

grote strafkolonies voor bannelingen en dwangarbeiders waren en waar hij de hygiënische en sanitaire omstandigheden van de gevangenen wilde onderzoeken. Echt tegenwerking van de autoriteiten kreeg hij niet bij deze door velen als dwaas veroordeelde onderneming. Wel werd getracht te voorkomen dat hij de politieke gevangenen te zien kreeg. Wat hij aan verschikkingen zag en van de gevangenen hoorde in dit 'oord van ondraaglijk lijden' was enorm. Het klimaat was moordend. 'Aan het eind waren mijn zenuwen aan flarden.' Maar hij had genoeg materiaal verzameld voor 'ten minste drie dissertaties'. Hij keerde via Hongkong, Singapore, Ceylon, Constantinopel en Odessa na vier maanden in Moskou terug. Het verslag van zijn verblijf op Sachalin verscheen in een serie wetenschappelijke verhandelingen in de *Russische gedachte*, en kwam in 1893 in boekvorm uit.

De Sachalin-ervaring veranderde Tsjechovs houding tegenover de ideeën van Tolstoj. Verzet tegen onrecht en geweld van een totalitaire overheid leek hem niet langer afkeurenswaardig. In 1894 schreef hij: 'De filosofie van Tolstoj heeft me zes, zeven jaar beheerst, en wat het meeste invloed op me had waren niet de beginselen ervan, want die waren me al eerder bekend, maar Tolstoj's manier van uitdrukken, zijn redelijkheid en, denk ik, een soort hypnose. Nu is er iets in mij wat protesteert: op de keper beschouwd is er meer menslievendheid in stoom en elektriciteit dan in kuisheid en geen-vlees-eten, oorlog is een kwaad en rechtbanken zijn een kwaad, maar dat wil nog niet zeggen dat ik bastschoenen moet gaan dragen en op de kachel moet gaan slapen met de boer en zijn vrouw, enz. enz.' Hoewel Tsjechov vraagtekens plaatste bij de morele uitgangspunten van Tolstoj bleef hij zich onverminderd inzetten voor de noodlijdenden. Ten tijde van de hongersnood van 1891 en de grote cholera-epidemie meldde hij zich als arts, hij zamelde geld in voor de hongerenden, hielp bij het opzetten van een kolonie voor alcoholisten en hield ook nog jaren dagelijks gratis spreekuur voor arme boeren.

Tsjechov was nu op het hoogtepunt van zijn creatieve kunnen. Hij schreef zijn mooiste, meest indringende verhalen en ook in zijn toneelstukken kwam hij tot zijn grootste prestaties: *De meeuw*, *Oom Vanja*, *De drie zusters*.

De symptomen van de ziekte waaraan hij waarschijnlijk sinds zijn studententijd leed, werden duidelijker. Tijdens een diner met Soevorin in maart 1897 werd hij getroffen door een longbloeding. Sinds die tijd was Tsjechov genoodzaakt vanwege het klimaat op de Krim te wonen of in Duitse en Franse kuuroorden. Afgezien van enkele korte perioden kon hij niet meer in zijn dierbare steden Moskou en Petersburg verblijven. Ook van zijn vrouw, de actrice Olga Knipper, met wie hij in 1901 trouwde, was hij vele maanden gescheiden.

In 1903 begon hij aan *De kersentuin*, dat in januari 1904 in première ging. Het was toen zo slecht met zijn gezondheid gesteld dat hij met Olga naar Berlijn vertrok om daar een specialist te raadplegen. In juni van dat jaar vestigden ze zich in Badenweiler, waar Tsjechov op 2 juli overleed. Op 10 juli werd hij op de Novodevitsje-begraafplaats in Moskou begraven.

Over de bundel

Bij het samenstellen van deze bundel hebben wij gekozen voor de verhalen uit Tsjechovs ‘rijpere’ periode; van zijn jeugdwerk, de korte humoristische schetsen, hebben we niets opgenomen.

‘Het verhaal van mevrouw NN’ (*Rasskaz gospozji NN*) verscheen in 1887, en is een van de eerste verhalen uit de periode dat Tsjechov met zijn schrijven nieuwe wegen insloeg. Het is nog vrij kort, maar heeft al alle kenmerken van zijn latere werk.

In ‘Een zenuwinzinking’ (*Pripadok*) uit 1888 komt de student in conflict met zijn banale, materialistische omgeving en gaat daaraan ten onder. Tsjechov schreef dit verhaal naar aan-

leiding van de zelfmoord van Vsevolod Garsjin, een jonge schrijver die hij zeer bewonderde.

Het thema van de geïsoleerde enkeling vinden we ook terug in ‘Zaal 6’ (*Palata N° 6*, 1892) en in ‘De zwarte monnik’ (*Tsjornyj manach*, 1893) waar respectievelijk de patiënt Gromov, de dokter Ragin en de geleerde Kovrin de banaliteit om zich heen niet kunnen aanvaarden en ten onder gaan. Over ‘De zwarte monnik’ schreef Tsjechov in antwoord op Soevorins bewering dat hij zijn eigen geestelijke toestand in het verhaal had weergegeven: ‘Als een auteur iemand beschrijft die geestelijk ziek is, wil dat niet zeggen dat hijzelf ziek is. Ik schreef “De zwarte monnik” zonder melancholische gedachten, in koele bespiegeling. Ik voelde eenvoudig de behoefte megalomanie te beschrijven. Ik droomde over de monnik die over het veld zweefde, en toen ik wakker werd schreef ik Misja [Tsjechovs broer] over hem.’

‘Grote Volodja en kleine Volodja’ (*Volodja bolsjoj i Volodja malenkij*) verscheen in 1893 en was tot Tsjechovs grote woede streng gecensureerd. In een brief aan de censors beschuldigde hij hen van ‘werkelijk infantiele preutsheid’ en van ‘verbazingwekkende lafheid’. De gewraakte passages zijn ook in latere edities niet ingevoegd. Hoofdpersoon van het verhaal is een typisch tsjechoviaanse vrouw, frivol, oppervlakkig, ontevreden. Ze ziet de leegheid van haar bestaan in en begint na te denken over de betekenis van het leven, maar ziet geen kans zich te ontworstelen aan het bestaan dat ze leidt en is veroordeeld tot een leven in geestelijke en seksuele frustratie met de oudere echtgenoot die ze heeft getrouwd om zijn geld.

In ‘De vlinder’ (*Poprygoenja*) uit 1891 zien we een frivole oppervlakkige vrouw, die geen oog heeft voor haar echtgenoot en pas als het te laat is tot bezinning komt.

Het jonge meisje van arme familie in ‘Anna om de hals’ (*Anna na sjeje*) uit 1895 verandert na haar huwelijk met een pompeuze, oudere ambtenaar in een hardvochtige, berekenende, frivole vrouw.

‘Rothschild’s viool’ (*Skripka Rotsjilda*, 1894), een van de verhalen over kleine handelslui, vertelt de geschiedenis van een gevoelloze doodkistenmaker die zich op het eind van zijn leven bekeert.

‘De man in het etui’ (*Tsjelovek v foetljare*), ‘Kruisbessen’ (*Kryzjovnik*) en ‘Over de liefde’ (*O ljoebvi*), alle uit 1898, vormen een trilogie waarin de vertellers de bindende factoren zijn.

Tsjechovs bekendste verhaal ‘De dame met het hondje’ (*Dama s sobatsjkoj*) uit 1899 schetst de onmogelijke liefde tussen twee mensen die buiten hun huwelijk het geluk bij elkaar proberen te vinden.

In 1902 verschijnt ‘De bisschop’ (*Archijerej*), waarin de hoofdpersoon vlak voor de dood terugblijkt op zijn leven.

Het laatste verhaal dat Tsjechov schreef, ‘De bruid’ (*Nevesta*, 1903), verscheen zeven maanden voor zijn dood in het *Tijdschrift voor iedereen*. Het is doordrongen van de melancholiek optimistische toon die ook in andere late werken, zoals in *De kersentuin*, te bespeuren is. De vrouwelijke hoofdpersoon, Nadja, raakt door een reeks gebeurtenissen en door haar vriendschap met de kunstenaar Sasja overtuigd van de leegheid van haar leven. In tegenstelling tot wat in eerdere verhalen van Tsjechov gebeurt, waar het bij een droevig besef van die leegheid gebleven zou zijn, zet Nadja daadwerkelijk de stap het banale milieu van haar jeugd te verlaten, en gaat zij vol vertrouwen het nieuwe leven tegemoet.

Het verhaal van mevrouw NN

Een jaar of negen geleden, in de hooitijd, reed ik tegen de avond met Pjotr Sergejtsj, die de functie van rechter-commissaris bekleedde, naar het station om de post op te halen.

Het was prachtig weer, maar op de terugweg hoorden we de donder rommelen en zagen we een onheilspellende zwarte wolk die recht op ons afkwam. De wolk kwam ons tegemoet en wij de wolk.

Tegen die donkere achtergrond lichtten ons huis en de kerk wit op, leken de hoge populieren wel van zilver. Het rook naar regen en pasgemaaid hooi. Mijn metgezel had het erg naar zijn zin. Hij lachte en kraamde allerlei onzin uit. Hij zei dat het leuk zou zijn als we ineens zouden stuiten op een middeleeuws kasteel met kantelen en torens, met mos en uilen, waar we konden schuilen tegen de regen en waar we ten slotte door de bliksem zouden worden getroffen...

Door de rogge- en havervelden ging al een eerste golving, een windstoot deed het stof omhoogwarrelen. Pjotr Sergejtsj begon te lachen en gaf zijn paard de sporen.

‘Heerlijk!’ zuchtte hij. ‘Wat heerlijk!’

Aangestoken door zijn vrolijkheid en bij de gedachte dat ik dadelijk tot op het bot nat zou zijn en door de bliksem getroffen zou kunnen worden, begon ook ik te lachen.

Een wervelwind als deze en zo’n snelle rit, wanneer de wind je de adem beneemt en je je voelt als een vogel, maken je opgewonden en prikkelen het gemoed. Toen wij ons erf opreden was de wind alweer gaan liggen en er vielen grote regendruppels op het gras en de daken. In de buurt van de paar-

denstal was geen mens te bekennen.

Pjotr Sergejtsj toomde zelf de paarden af en bracht ze naar de boxen. Ik bleef in de deuropening wachten tot hij klaar was en keek naar de schuine regenstrepen; de weezoete, opwindende geur van het hooi was hier nog sterker dan op het veld; het was schemerduister door de wolken en de regen.

‘Wat een klap!’ zei Pjotr Sergejtsj, die naar mij toekwam na een heel harde, dreunende donderslag die de hemel leek te splijten. ‘Nee maar!’

Hij stond naast me in de deuropening en keek naar me, terwijl hij nog steeds zwaar hijgde van de snelle rit. Ik merkte dat hij me vol bewondering opnam.

‘Natalja Vladimirovna,’ zei hij, ‘ik zou alles willen geven alleen om langer naar je te mogen blijven kijken. Je bent zo mooi vandaag.’

Er lag verrukking in zijn ogen en een smeekbede, zijn gezicht was bleek, in zijn baard en zijn snor glinsterden regendruppels, die ook vol liefde naar mij leken te kijken.

‘Ik hou van je,’ zei hij. ‘Ik hou van je en ik ben gelukkig dat ik je zie. Ik weet dat je mijn vrouw niet kunt worden, maar ik wil niets, ik heb niets nodig, je moet alleen weten dat ik van je hou. Zeg niets, geef me geen antwoord, let niet op mij, maar weet dat je me dierbaar bent, en sta me toe naar je te kijken.’

Zijn verrukking sloeg op mij over. Ik keek naar zijn bezielde gezicht, ik luisterde naar zijn stem, die zich mengde met het geluid van de regen, en ik kon me niet verroeren, alsof ik betoverd was.

Ik had eindeloos naar die schitterende ogen willen kijken en naar die stem willen luisteren.

‘Je zegt niets, dat is goed!’ zei Pjotr Sergejtsj. ‘Dat moet je blijven doen.’

Ik voelde me heerlijk. Ik begon te lachen van vreugde en ik rende in de stromende regen naar het huis; hij begon ook te lachen en rende met een paar sprongen achter me aan.

Rumoerig als kinderen, doornat en buiten adem vlogen we

luid stommelend de trappen op en de kamers binnen. Mijn vader en mijn broer, die niet gewend waren mij zo uitgelaten en vrolijk te zien, keken verbaasd naar me en begonnen ook te lachen.

De onweerswolken trokken over, de donder stierf weg, en er glinsterden nog steeds regendruppels in de baard van Pjotr Sergejitsj. De hele avond tot aan het souper zong en floot hij, hij stoeide met de hond, die hij door alle kamers achternazat, waardoor hij bijna de bediende met de samowar omverliep. Hij at veel tijdens het souper, kraamde onzin uit en beweerde dat als je 's winters verse komkommers at, je de geur van de lente in je mond kreeg.

Toen ik naar bed ging stak ik een kaars aan en zette mijn raam wagenwijd open, en een onbestemd gevoel maakte zich meester van mijn ziel. Ik bedacht dat ik vrij was, gezond, respectabel en rijk, dat ik bemind werd, maar voornamelijk dat ik respectabel was en rijk – respectabel en rijk, mijn God, wat was dat heerlijk! En toen ik eenmaal in bed lag, huiverend van de lichte vochtige kou die uit de tuin mijn kamer binnendrong, probeerde ik uit te maken of ik wel of niet van Pjotr Sergejitsj hield... En zonder tot een conclusie te zijn gekomen, viel ik in slaap.

En toen ik 's ochtends de trillende vlekken zonlicht en de schaduwen van de lindentwijgen op mijn bed zag, stond alles wat er de vorige dag was gebeurd me weer levendig voor de geest. Het leven leek me rijk, afwisselend, vol schoonheid. Neuriënd kleepte ik me vlug aan en snelde de tuin in...

En wat gebeurde er verder? Verder... niets. Toen wij 's winters in de stad woonden, kwam Pjotr Sergejitsj af en toe bij ons op bezoek. Onze dorpskennissen zijn alleen 's zomers als we daar zijn interessant, 's winters, in de stad, zijn ze niet half zo aantrekkelijk. Wanneer je in de stad met hen theedrinkt, dan is het net of ze een jas van iemand anders aan hebben en of ze te lang met hun lepeltje in hun thee roeren. Ook in de stad had Pjotr Sergejitsj het wel eens over zijn liefde, maar het klonk